

Türk bankacılık sektörünün karlılık açısından değerlendirilmesi

Ferdi SÖNMEZ¹

Özet

Ekonomi için büyük önem arz eden bankalar da diğer ticari kuruluşlar gibi kar elde etme amacını taşıyan ticari işletmelerdir. Bankalar karlılıklarını hesaplayarak uzun ya da kısa vadeli stratejiler geliştirmektedir. Geliştirilen stratejiler karın artırılması yönünde olabileceği gibi, kabul edilebilir karlılık oranlarının korunması yönünde de gerekli olan risk yönetimini ve fiyat yönetimini içerebilmektedir. Türk bankacılık sektöründe, özellikle 2000’li yıllardaki yerel ve küresel krizlerde karlılığının ön plana çıkması, karlılık üzerine bir çalışma yapma düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmada, Türk bankacılık sektöründe karlılık konusu tarihsel gelişim süreciyle birlikte ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Banka karlılığı, Türk bankacılık sektörü, Türk bankacılık tarihi.

Evaluation of Turkish banking sector in terms of profitability

Abstract

Banks which are very important for economies are also business firms like other business firms aiming to make profit. Banks evaluate their situation by measuring profitability and then develop short and long term strategies. Developed strategy includes risk management and price management which are necessary not only in increasing profit but also preserve profit rates looking well. Coming into prominence of profitability of Turkish Banking Sector in local and international crisis in 2000's bring out opinion to make a research on profitability. In this article, profitability of Turkish banking sector with the historical development process are discussed.

Keywords : Bank profitability, Turkish banking sector, Turkish banking history

¹ Dr. Ferdi SÖNMEZ, Beşyol Mh. İnönü Cad. No: 38 Küçükçekmece / İstanbul, ferdisonmez@aydin.edu.tr

1.GİRİŞ

Günümüz Türk bankacılık sektörünün temelleri 1920'lerde atılmıştır. Bu yıllarda Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurduğu ekonominin gelişmesinde yetersiz kalan milli sermayeyi desteklemesi amacıyla, yabancı bankalardan destek aramış ve birçok yabancı banka yüksek faiz oranlarının beraberinde kendilerine sağlayacağı karlılığı öngörerek bu destek arayışına olumlu cevap vermiştir. Yabancıların bankacılık alanındaki gücünün ve rolünün artmasına tepki olarak milli bankacılık hareketleri de bu yıllarda ortaya çıkmış ve gelişmeye başlamıştır. Bununla birlikte, bu yerel bankalar yeni ekonominin finansmanı için yeterli olacak düzeyde güçlü ve büyük olamamıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde yabancı girişimciler Türk bankacılık sektörüne girmeye başlamışlardır. Türk bankacılık pazarına nüfuz etme girişimleri bankacılık sektörüne yeni hizmetler ve uygulamalar kazandırmıştır. Devletin sahibi olduğu bankalar, sektördeki lider konumlarını yabancı sermayeli bankalara ve özel sermayeli bankalara devretmeye başlamıştır. Sektörde çok sayıda banka olması beraberinde güçlü bir rekabeti getirmiştir.

Literatürde banka karlılığı tipik olarak aktif karlılığı, özkaynak karlılığı ve net faiz marjı ile ifade edilmektedir. Aktif karlılığı, net karın toplam aktiflere oranı olup, yüzde olarak belirtilmektedir. Aktif karlılığı, banka karlılığının genel ölçüsüdür ve bankanın karlılık üretmek için fon getiri kaynaklarından gelir elde etmeyi başarabilme becerisini göstermektedir. Diğer bir ifade ile aktif karlılığı, bankaların toplam aktifleri üzerinden elde ettikleri kârı göstermektedir. Özkaynak karlılığı, net karın özkaynaklara oranı olup, yüzde olarak belirtilmektedir. Net faiz marjının hesaplanmasında, faiz gelirlerinin faiz giderlerinden farkının toplam aktiflere oranı kullanılmaktadır (Athanasoglu vd.,2006).

Bu makalede karlılık açısından Türk bankacılık sektörünün 1980 yapısal reformundan sonrası ele alınmıştır. Karlılık açısından Türk bankacılık sektörü üç dönem altında incelenmiştir. Birinci dönem 1980'li yılları, ikinci dönem 1990'lı yılları ve üçüncü dönem ise 2000'li yıllardan günümüze kadar geçen süreci kapsamaktadır. Aşağıda, bu üç dönem içerisinde, Türk bankacılık sektöründeki gelişmelere yer verilmiştir.

1980'li Yıllarda Türkiye'de Finansal Sistem ve Bankacılık Sektöründe Karlılık

1980 öncesinde içe dönük, katı kurallara bağlı, korumacı ve doğrudan parasal kontrollerin hâkim olduğu sistem, 1980 yapısal reformuyla uygulamaya konulan programla birlikte yerini piyasa odaklı, dışa dönük yaklaşımın baz alındığı açık ekonomik sisteme bırakmaya başlamıştır (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2002).

1980 yapısal reformuyla uygulamaya konulan programda temel amaç finansal sistemi yeniden yapılandırmak olmuştur. Buna bağlı olarak daha liberal bir ekonomi için destek olacak daha rekabetçi ve verimli bir sistemi geliştirmek hedeflenmiştir (TCMB, 2002). Yürürlüğe konulan program ile ekonominin dengelenmesi ve Türkiye ekonomisinin yapısal dönüşümünün sağlanması amaçlanmıştır. Bu hedefe ulaşmak amacıyla IMF ile 3

yıllık stand-by anlaşması imzalanmıştır. Buradan sağlanan kaynakla TL'nin reel olarak değer yitirmesine izin verilmiş ve işgücü maliyetleri de düşük tutularak Türkiye ekonomisinin ihracatta rekabetini artırmak hedeflenmiştir. Bu politikalar sayesinde ihracat hacmi artış göstermiştir.

Programın temel hedeflerini ithal-ikameci politikayı terk edip, yerine ihracata dayalı politikaya geçiş, ticaret reformu ve finansal sistemin liberalleşmesi oluşturmuştur. Program beş temel konu üzerinde odaklanmıştır. Birincisi, enflasyonun büyümede azalmaya sebep olmayacak bir seviyeye indirilmesidir. İkincisi, döviz kurlarının düzenlenmesi ve ihracat teşvikleri ile ihracatın artırılmaya çalışılmasıdır. Üçüncüsü, finansal liberalleşmenin amaçlarından birisi olan yükselen reel faiz oranı nedeniyle iç tasarruf ve yatırımın artması ve sermaye hareketlerinin azalmasıdır. Dördüncü olarak, yabancı sermaye hareketlerinin liberalleşmesi ve orta vadede TL'nin konvertibl olması için gerekli adımların atılmasıdır. Son olarak atılacak adım ile kamu sektörünün ekonomideki rolünü azaltmak ve kamuya ait kurumların özelleştirilmesini sağlamak amaçlanmıştır (Er, 2009).

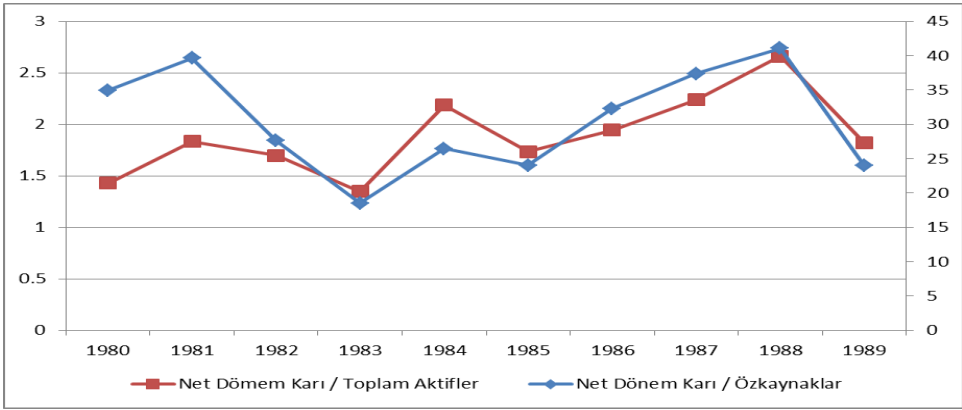
1980 yılı sermaye sahipleri için ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü 1970'lerin sonunda sıkı kontroller altında sermayeyi getirmek için güçlü bir mücadele gerekirken, 1980 sonrasında bu mücadeleye gerek kalmamıştır. Dahası, sermaye grupları çeşitli yolları kullanarak banka sahibi olmuştur. Bunu yaparak bankacılık sermayesini kendi kontrollerinde tutmayı amaçlamışlardır. Bu durum, sermaye birikimi bağlamında değerlendirildiğinde anlaşılabilir. Banka sahibi olmanın çeşitli yolları mevcuttur: Banka kurma, yabancı bir bankaya ortak olma veya özelleştirmeden faydalanma. Mevcut durum, sınıflar arasındaki çelişkinin derinleşmesine ve sermaye elde etmek için bir yarışın oluşmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, finansal yapılanmanın hacmini ve hızını etkilemiş ve sonuç olarak sermayenin merkezileştirilmesi ve yoğunlaştırılması söz konusu olmuştur (Demir, 2004).

1981 yılında kabul edilen 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu, menkul kıymet piyasasının gelişmesi için önemli bir destek oluşturmuştur. Bu kanun ile Türkiye'deki sermaye piyasasını düzenlemek, geliştirmek ve idare etmek amaçlanmıştır. Kanunun kabulünden sonra, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) 1981 yılında kurulmuştur. Bankalar ve diğer finansal kuruluşlar SPK'nın kurulduğu tarihten bu yana sermaye piyasasında gerçekleştirdikleri aracılık işlemlerinden dolayı SPK hükümlerine ve SPK'nın gözetimine ve denetimine tabi olmaktadır (Sermaye Piyasası Kanunu, 1981).

1981 ve 1982 yıllarında faiz oranları yüksek seviyelerde seyretmiştir. Bunun bir sonucu olarak, bankalardaki mevduat miktarı kısa zamanda yükselmiştir. Yüksek faiz oranlarının arkasındaki temel nedenlerden ikisi, yüksek enflasyon ve bankerler ile bankalar arasında gerçekleşen şiddetli rekabettir. Bu yıllarda, bankacılık sektöründeki karlılık hızla artmıştır. Bunun bir sonucu olarak bankerlerin sayısı da artış göstermiştir.

Türk bankacılık sektörünün karlılık açısından değerlendirilmesi

Bankerler mevduat toplamak amacıyla, yüksek faiz oranları önermişlerdir. Bununla birlikte, mevcut bankaların birçoğu mevduat toplayabilmek amacıyla, bankerlere mevduat sertifikası satma yoluna gitmişlerdir. Tüm bunların sonucunda bankerlerin sayısı bine ulaşmıştır (Denizer, 1997). 1983 yılında tasarruf mevduatlarını güvence altına almak amacıyla Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF) kurulmuştur. Düzenleme her tasarruf hesabı için ayrı olmak üzere, nominal üst sigorta limiti belirlemiştir. Ancak 1986 yılında kanunda yapılan değişiklikle mevduat sigortasının üst limitini belirleme yetkisi Bakanlar Kurulu'na bırakılmıştır (bkz. 1986 yılında yürürlüğe giren 3291 sayılı Kanun ile 3182 sayılı Kanun'da yapılan değişiklik). Grafik 1. 1980 – 1999 döneminde Türkiye Bankacılık Sektörü Net Dönem Karı / Ortalama T. Aktifler oranlarını göstermektedir.

Grafik 1. 1980 –1999 döneminde Türkiye Bankacılık Sektörü Net Dönem Karı/Ortalama

T. Aktifler (%) –sol eksen ve Net Dönem Karı / Özkaynaklar (%) – sağ eksen
Kaynak: TBB İstatistik Raporlar

1980'lerin ikinci yarısında bankaların yüksek karlar elde ettikleri görülmektedir. Özel bankalar, ticareti finanse ederek ve Kamu Borçlanma Senetleri (KBS)'ne yatırım yaparak karlılık oranlarını artırmışlardır. Yabancı paraya erişimin giderek artması, özel bankaların ticareti finanse etmelerini kolaylaştırmıştır. Diğer taraftan, artan miktarda KBS'nin Türk finansal piyasalarına girmesine neden olmuştur. Bunların sonucu olarak, Türk bankacılık sektörü, klasik bankacılık işlemlerinden farklı işlemler de yapmaya ve kar oranını artırmaya başlamıştır. Böylece finans sektörü de oldukça büyümüştür (Denizer, 1997).

1985 yılından sonra artan kamu kesimi borçlanma ihtiyacı, KBS'ne teklif edilen faiz oranlarının artmasına yol açmıştır. Kamu kesimi borçlanma ihtiyacının artışına yol açan birkaç etken bulunmaktadır. Bunlardan ilki artan kamusal yatırımlar ve ikincisi ise

Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin (KİT) artan hesap açıklarıdır. Ancak, en önemli etken iç ve dış borçların hızla artan faiz ödemeleridir. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren, hükümetler kamu açıklarını Merkez Bankası (MB) rezervlerine başvurarak karşılamak yerine piyasalara devlet tahvili çıkararak finanse etme yolunu seçmişlerdir. 1985 yılı Mayıs ayında, hazine bonusu satışını gerçekleştirmek amacıyla bir açık artırma sistemi kurulmasına başlanmıştır.

1987 yılı Şubat ayında MB, açık piyasa işlemleri yapmaya ve çıkarılan hazine bonusu ve devlet tahvilleri için ikincil piyasa işlemleri yapmaya başlamıştır. Bankalar ve menkul kıymet işlemi yapan firmaların, bu açık artırmalara girmelerine izin verilmiştir. Böylece bankaların hazine bonolarının en büyük yatırımcıları olması söz konusu iken, kamu sektörü de menkul kıymet ihracı yapan en önemli taraf konumuna girmiştir. 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) gerçekleşen işlemlerin yüzde 90'dan fazlasını kamu sektörünün çıkarmış olduğu tahviller oluşturmuştur (Sakallıoğlu ve Yeldan, 2007).

1980'li yıllardaki sermaye hesapları değerlendirildiğinde, Türkiye'nin sermaye hesabı liberalleşmesinin 1980'de başlayıp 1989'da bittiği görülmektedir. 1980 öncesinde sermaye akışları döviz kuru düzenlemesi ile sağlanırken 1983'te yürürlüğe giren 28 no.lu kararname ve 1984'te yürürlüğe giren 30 numaralı kararname ile başlatılan düzenlemelerle liberalleşme başlatılmıştır. Bu kararnamelerle birlikte sermaye hesabında kısmi liberalleşme gerçekleşmişken 1989'da yürürlüğe giren 32 numaralı kararname ile tam liberalleşme sağlanmış ve konvertibilite için gerekli adımlar atılmıştır (Betil, 2003). Ticaretin finansmanı 1980'li yıllarda bankaların temel işlemlerinden biri haline gelmiştir. Bankalar yabancı para transferinde komisyoncu rolünü üstlenmişlerdir. Bankalar bu dönemde, mevduat toplama ve kredi verme gibi klasik bankacılık işlemleri yerine, yüksek kar elde getirisinden dolayı ticaretin finansmanı yolunu tercih etmişlerdir. Ticaretin finansmanının bu karlı yapısı sektöre yeni nesil ticaret finansmanı bankalarını kazandırmıştır. Bu bankalar arasında yabancı bankalarla ortaklaşa kurulanlar olduğu gibi bağımsız kurulanlar da olmuştur (Parasız, 1997).

1980'lerin başında başlayan bankacılık sektöründeki köklü değişiklikler neticesinde banka sayıları, bankalarda çalışan sayıları, şube sayıları, hizmet çeşitliliği ve teknolojik altyapıda önemli bir değişim söz konusu olmuştur. Özellikle devlet, sektördeki payını küçültürken, özel bankaların ve yabancı bankaların sayısı artmıştır. Üzerinde durulması gereken bir nokta şudur; devlet sektördeki payını küçültse bile sektörden günümüz dâhil tam olarak çekilmemiştir. 1980'lerde Türkiye'de mevduat bankaları ve şube sayıları Tablo 1.'de gösterilmektedir.

Türk bankacılık sektörünün karlılık açısından değerlendirilmesi

Tablo 1. 1980’lerde Türkiye’de Mevduat Bankaları ve Şube Sayıları

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Toplam Banka Sayısı (Yatırım ve Kalkınma Bankaları Hariç)	40	42	45	42	44	47	49	48	52	53
Kamu Bankası Sayısı	12	12	12	13	12	12	8	9	8	8
Özel Banka Sayısı	24	24	24	19	19	20	24	24	25	24
Yabancı Banka Sayısı	4	6	9	10	13	15	17	17	19	21
Şube Sayısı	5948	6244	6353	6221	6202	6268	6337	6417	6528	6579

Kaynak : TBB ve TCMB

Tablo 1. incelendiğinde, toplam banka sayısında yıllara göre ciddi bir artışın gerçekleştiği görülmektedir. Kamu ve özel banka sayısında önemli bir değişiklik olmazken, yabancı banka sayısı 5 katına kadar artış göstermiştir. Gerçekleştirilen reformlar sonucu bankacılık sektörünün karlılık açısından performansı, sektöre yeni girişler olmasına ve yoğunlaşmanın düşmesine rağmen artmıştır.

1990’lı Yıllarda Türkiye’de Finansal Sistem ve Bankacılık Sektöründe Karlılık

Türkiye ekonomisi, 1990’lara gelindiğinde büyük politik istikrarsızlıklarla karşılaşmıştır. Öyle ki, ülkede dört seçim yapılmış ve dokuz hükümet iktidara gelmiştir.

Bu dönemde dikkati çeken bir konu siyasilerin, batmakta olan bankalara karşı ağır düzenlemeleri seçimlerden sonraya erteleme çabası göstermesidir (TOBB, 2001). Bunun altında yatan temel neden; büyük bankaların iflasının, ülke ekonomisinde özellikle kısa dönemde kötü sonuçlara sebep olma ihtimalidir (Karacan, 1995). Diğer bir açıdan bakıldığında ise, batmakta olan bankalara el konulması veya kapatılmasına bağlı maliyetin dolaylı olarak vatandaşlara vergi yükü olarak dönmesi söz konusu olmuştur. Bundan dolayı siyasiler, seçim öncesi banka kapatma veya el koyma gibi etkili düzenlemeleri seçimlerden sonraya bırakma eğilimi göstermişlerdir (TOBB, 2001). Bunun bir sonucu olarak 1990'lı yıllarda ülkemizin içinde bulunduğu çalkantılı siyasi dönem, yapılması gereken bankacılık düzenlemelerini sekteye uğratmış ve bu durum özellikle 1994 krizinden sonra çok büyük ve önemli sorunlara yol açmıştır.

1990'larda Türk bankacılık sektörünün bazı etkenler tarafından olumsuz etkilendiği görülmektedir. Kamu bankaları, bankacılık sektöründe sahibi olduğu büyük pay nedeniyle, bankacılık sektörünün siyasi amaçlar doğrultusunda kullanılmasında etkili olmuştur. Kamu bankalarının fon arz ve talebi işlemlerinde siyasi çevrenin etkisiyle hareket etmesi, bankacılık sektöründe haksız bir durumun olduğunu göstermektedir. Kamu bankaları özellikle dağıtım ve kiralama mekanizmasını siyasi çevrelere haksızca sağlayan enstrümanlar olmuştur.

1990'lı yıllar görev zararı kavramının Türk bankacılık sektörü için sıradanlaştığı yıllar olmuştur. Bu zararlar özellikle de kamu bankalarının Hazine'ye doğrudan borç verme zorunluluğu sonucunda ortaya çıkan yarı-mali zararlardır (TOBB, 2001). Bunun karşılığında, Hazine'nin aldığı bu borçları ödemedeki gecikmesi kamu bankalarının ağır borçlanma yapmasına sebep olmuştur. Bu durum bankacılık sisteminde yapay olarak yükseltilmiş mevduat faiz oranları ve bankalar arası borçlanma şeklinde bir çarpıklıkla sonuçlanmıştır. Halk Bankası ve Ziraat Bankası, iki büyük kamu bankası olarak bu sürecin merkezinde yer almıştır.

1990'lı yıllar özel bankaların güçlü veya dengeli olmadığı yıllar olarak da dikkat çekmektedir. Sermaye açıklarının ve yetersiz finansal denetimin olduğu bir ortamda, tüm özel bankalar döviz pozisyonlarında açık vermek pahasına ve yüksek faiz oranlarına rağmen, büyük karlar elde etmek amacıyla daha az riskli buldukları yurt dışından borçlanmayı bir kaynak elde etme aracı olarak sıklıkla kullanmışlardır (Er, 2009). Elde ettikleri bu fonları nominal faiz getirisi, nominal enflasyon oranının oldukça üzerinde olan KBS'ne yatırma çabası göstermişlerdir.

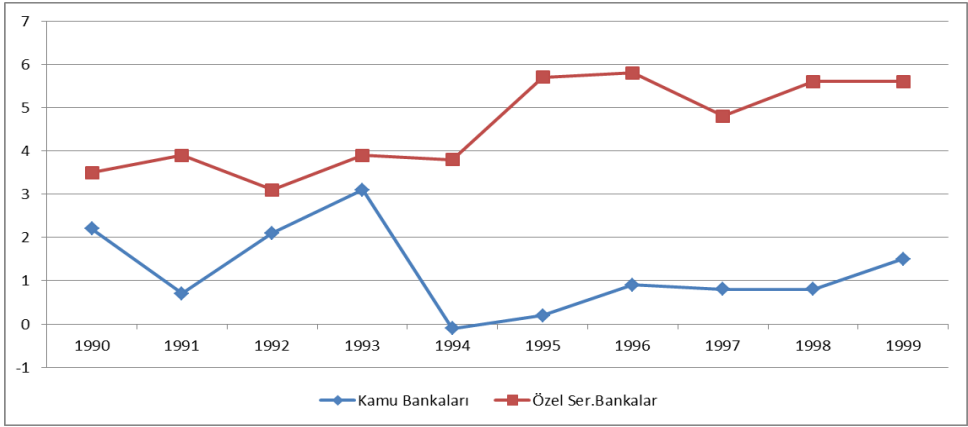
1990'lı yıllarda sektöre giren yabancı bankaların durumunu değerlendirmek de bu dönemi anlamak için önem arz etmektedir. Bu dönemde sektöre giren yabancı bankaların varlığı önemsiz olarak değerlendirilebilir (Çakar, 2003). Hâlbuki iyi düzenleme ve gözetimin olduğu bir bankacılık sektörüne yabancı bankaların girmeyi arzu etmesi, bankacılık sisteminin daha rekabetçi ve verimli olması yolunda önemli bir adım olarak

Türk bankacılık sektörünün karlılık açısından değerlendirilmesi

görülmektedir. Buna rağmen, böylesine iyi düzenleme ve gözetimin olmadığı bir durumda sadece bir kısım yabancı banka sektöre girme isteği göstermektedir. Bu çeşit yabancı bankalar, daha çok yerli bankalarla işbirliği yaparak pazardaki düzensizlik ve kusurlardan büyük karlar elde etmeyi düşünmüş olduklarından bahsedilebilir. İşte bu yüzden ki, bu dönemde sektöre giren yabancı bankaların yukarıda bahsedilen bu amaçlarla çalışması, onların sektöre katkısının önemsiz olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

1994 krizinden sonra IMF programının uygulamaya geçmesini müteakip, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ve Bütçe Dışı Fonlar (BDF) gibi önemli dağıtım ve kiralama kaynakları kapsamlı olarak kontrol altına alınmıştır. Buna bağlı olarak kamu bankalarının yardımıyla kriz sonrası dönemde dağıtım ve kiralama mekanizması tekrar harekete geçirilmiştir.

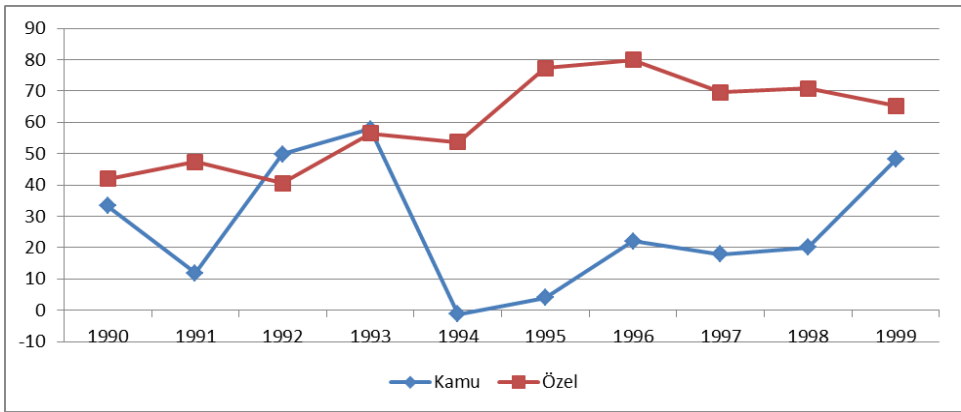
1994 krizinden sonra aynı zamanda, mevduat kaçışını önlemek amacıyla mevduatların tamamına yüzde yüz devlet garantisi verilmiştir. Verilen garanti mevduat kaçışını engellemekle birlikte sektörde farklı sorunlar oluşmasına da neden olmuştur. Öncelikli olarak bu kapsamdaki bir sigorta sistemi, sektördeki bankalarda ahlaki zafiyetin oluşmasında etkin olmuştur. Bazı bankalar, mevduat garantisini yüksek kar elde etmenin en iyi yolu olarak görmüş ve yüksek mevduat faiz oranları ile mevduat toplama yoluna giderek oldukça riskli bir finansal ortamın ortaya çıkmasına neden olmuşlardır (Boyacıoğlu, 2003). Aksine, riskleri fark ederek buna göre davranan bankaların karlılıkları düşmüş ve durumları oldukça olumsuz etkilenmiştir (Yüksel, 2000). Bunun yanı sıra bankalar grup içi krediler konusunda yeterli düzenleme ve denetleme olmaması nedeniyle, bağlı buldukları holdinglere ve diğer grup şirketlerine daha kârlı yollarla değerlendirebilecekleri fonları, düşük faizlerle sağlama yoluna da gitmişlerdir. Bunların bir sonucu olarak, görev zararı ve açık pozisyon gibi kavramlar çok sık duyulur olmuştur. Özellikle de açık pozisyonlar, özel bankaların spekülasyon hareketlere karşı savunmasız olmasına sebep olmuştur. Buna bağlı olarak, 1994 ve 2001 yıllarında gerçekleşen devalüasyon, çok sayıda bankanın iflasına neden olmuştur. Grafik 2. 1990 – 1999 döneminde Türkiye Bankacılık Sektörü Net Dönem Karı / Ortalama T. Aktifler oranlarını gösterirken, Grafik 2. 1990 – 1999 döneminde Türkiye Bankacılık Sektörü Net Dönem Karı / Ortalama Özkaynaklar oranlarını göstermektedir.

Grafik 2. 1990 –1999 döneminde Türkiye Bankacılık Sektörü Net Dönem Karı / Ortalama T. Aktifler (%)

Kaynak: TBB Seçilmiş Rasyolar

Grafik 1’de öne çıkan nokta 1994 yılında yaşanan krizle birlikte kamu bankalarının Net Dönem Karı / Ortalama T. Aktifler (%) oranının yüzde 0’ı bulurken, özel sermayeli bankaların daha iyi orana sahip olduğudur.

Grafik 3. 1990 – 1999 döneminde Türkiye Bankacılık Sektörü Net Dönem Karı / Ortalama Özkaynaklar

Grafik 2 ve Grafik 3 dikkate alındığında, Türk bankacılık sektörünün 1990 - 2000 yılları arasında ve özellikle de 1994 ve 1999 yıllarında zarar ettiği görülmektedir.

Türk bankacılık sektörünün karlılık açısından değerlendirilmesi

1999 yılı net faiz marjındaki daralmanın neden olduğu toplam gelirlerde azalışın; karşılık ve vergi giderlerinde artışın görüldüğü bir yıl olmuştur. Bu gelişmelere bağlı olarak, sektör 1999 yılında zarar açıklamıştır (Atasoy, 2007).

2000’li Yıllarda Türkiye’de Finansal Sistem ve Bankacılık Sektöründe Karlılık

2000’li yılların başında bankacılık sektöründeki iki önemli gelişme, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleridir. Bu kriz dönemleri, Türk bankacılık sistemi üzerinde olumsuz etkilerde bulunmakla birlikte, Türkiye ekonomisi için dönüm noktası olmuştur. IMF tarafından tavsiye edilen önlemlerin yanı sıra, Türk siyasi ve ekonomi makamları birtakım önlemleri de üstlenmeleri gerektiğini görmüşlerdir. Enflasyon ve krizler neticesinde bilanço yapıları değişen bankalara yönelik Mayıs 2001 itibarı ile uygulanmaya başlanan Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı (BSYYP), ortaya çıkan rekabet ortamından bankaların faydalanma arzusu göstermesine, bankaların bilançolarındaki aktifleri tekrar elden geçirerek düzenlemelerine ve daha da önemlisi bankacılık sektörünün karlılığının artmasına yardımcı olmuştur (Aysan ve Ceyhan, 2007).

BSYYP kapsamında, kamu bankalarını tekrar düzenlemeye gidildiği ve kamu bankalarının kar elde etmeye başladıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra, modern bankacılığın ve uluslararası piyasa rekabetinin gereği olarak operasyonel yeniden yapılanma çerçevesinde birçok önemli adım kaydedilmiştir. Bankacılık faaliyetlerinde çeşitliliğe gidilmesi ve rekabetin artması sonucunda özel ve yabancı bankacılık faaliyetleri geçmişe göre daha olumlu ve daha karlı olmaya başlamıştır.

BSYYP kapsamında, özel bankacılık sistemi de yeniden yapılandırılmıştır. Özel bankaların sermaye yapısı yeniden biçimlendirilmiş ve piyasa riskleri sınırlandırılmıştır. Çalışmayan krediler için karşılıkların düzenlemesi ayrı bırakılarak, nakit sermaye artırımı ve menkul kıymet değerleri dikkate alınmış ve bunun sonucunda üç bankanın sermaye yeterliğini sağlamadığı görülmüştür. Bu bankaların sermaye yeterliği hissedarların ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) kararları üzerine Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) tarafından sağlanan destek kredilerinin yardımı ile sağlanmıştır (TCMB, 2005).

2001 krizinden sonra bankalar enflasyon muhasebesi hesaplamalarına bağlı olarak, 2001 yılı gelir tablolarında zarar beyan etmişlerdir. Bu durum ve yine 2001 yılında devreye giren krediler için karşılık uygulaması, sistemin tamamında bütünsel kayba yol açmıştır. Buna rağmen, en küçük bankalar dışarıda bırakıldığında bankacılık sisteminin aktif karlılığının artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Ayrıca, orta büyüklükteki bankaların net kar konusunda daha verimli olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, bankanın boyutu küçüldükçe, net faiz karı oranının karlılıktaki payının arttığı anlaşılmaktadır. Dezenflasyon döneminde, ekonomideki olumlu gelişmeler ve bankacılık faaliyetlerinin öne çıkan olumlu katkılarının bir sonucu olarak, bankaların toplam faiz getirileri artmıştır. Yabancı bankalar en küçük grubu oluşturduğu halde, vergi öncesi kar

ve net faiz geliri ile oluşan karlılık oranları sektörün en yüksek seviyesinde olmuştur. Diğer taraftan dezenflasyon döneminde diğer faiz gelirleri artarken, net faiz gelirlerinde aşağı yönlü eğim olduğu gözükmemektedir (BDDK, 2003).

Menkul kıymet portföyünün net faiz marjının en yüksek olduğu dönem 2001 yılı olmuştur. Bunun gerçekleşmesindeki en önemli neden, Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) için faiz oranının 2001 yılında en yüksek noktada olmasıdır. Ancak, 2001 yılından başlayıp 2004 yılına doğru gidildiğinde bu etki, DİBS ve enflasyondaki kademeli düşüşle beraber azalmıştır. Bu nedenden dolayı, bu dönemde enflasyon ve faiz oranındaki düşüş net faiz marjı üzerinde azaltıcı bir etkide bulunmuştur. Devlet tahvillerinden edinilen yüksek karlılığın düşmesi sebebiyle bankaların bilanço yapısında, DİBS'nin yerine kredilere doğru bir değişim gerçekleşmiştir.

Bu dönemde ortaya çıkan diğer önemli bir konu, küçük ölçekli bankaların yetersiz bilanço yönetiminden dolayı oldukça olumsuz etkilenmiş olmalarıdır. Diğer taraftan, yabancı bankaların perakende bankacılık sisteminde rekabet edebilmesi için büyümeye gitmesi ve doğrudan yatırıma yönelmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu nedenlerden dolayı, sektörde artan rekabet ve eksilen kar marjları bankaları, kaynaklarını daha verimli kullanmaya zorlamıştır.

Bankalar sahipliklerine göre göz önüne alındığında, özel ve yabancı bankaların faiz dışı gelirler açısından kamu bankalarına göre daha iyi bir konumda oldukları görülmektedir. Ayrıca, bu dönemde faiz dışı gelirler ve bilanço dışı gelirler ağır rekabet koşullarının bir gereği olarak sektör tarafından daha çekici görülmüştür.

Enflasyonist süreç, bankacılık sistemi üzerinde olumlu etkilerde bulunmuştur. Bu dönemde banka ve şube sayısı artmış ve böylece daha geniş bir coğrafyaya dağılım ve daha fazla faaliyette bulunabilme sağlanmıştır. Bunların yanı sıra, bankacılık sistemi üzerindeki enflasyonist sürecin en belirgin olumlu etkileri, banka karlılığındaki ve geri satın alma işlemlerindeki artışlar olmuştur. BSYYP, sonrasında sektörde konsolidasyonun olduğu ve yoğunlaşmanın arttığı fark edilmektedir.

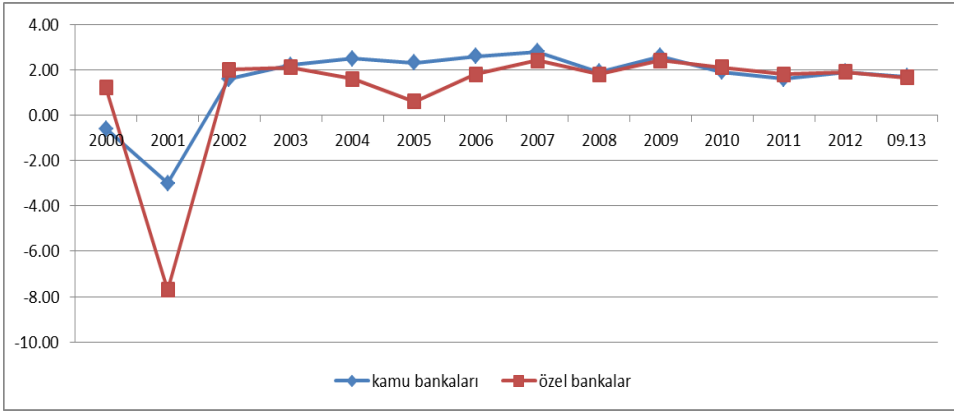
Türk bankacılık sektörünün karlılığı 2007 yılında artış göstermiştir. 2007 yılı sonu net karlılık oranı bir önceki yıla göre yüzde 34,4 artış göstererek 14,2 Milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Karlılıkta gerçekleşen bu hızlı artış, kredilerden elde edilen faiz gelirindeki artışa bağlı olarak artış gösteren net faiz geliri ile birlikte net harç ve komisyonlardan beslenen faiz dışı gelirlerdeki artış yardımıyla gerçekleşmiştir.

Diğer gelir kalemindeki önemli artışın altında yatan temel neden ise, olağan dışı gelirler olmuştur. 2007 yılı Aralık ayında gerçekleşen ve önceki döneme göre daha iyi olan karlılık oranları üzerinde kredilerden ve menkul kıymetler portföyünden elde edilen

Türk bankacılık sektörünün karlılık açısından değerlendirilmesi

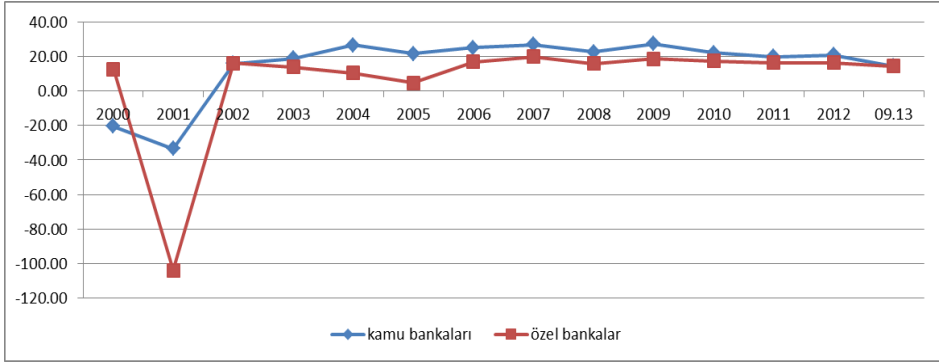
faiz gelirlerinin önceki döneme göre artış göstermesinin oldukça etkili olduğu görülmektedir (TCMB, 2008).

Satılmaya hazır menkul değerler ile vadeye kadar elde tutulacak menkul değerlerdeki faizde, bir önceki yıla göre düşüş gerçekleşmesine rağmen, faiz gelirlerinin en önemli unsurunu menkul kıymetler portföyündeki yüksek paya sahip olan satılmaya hazır menkul değerlerden elde edilen faiz gelirleri oluşturmuştur (BDDK, 2007). Buna ilave olarak, toplam faiz dışı gelirlerde ılımlı bir artış olmasına karşın, faiz dışı giderlerde hızlı bir artış gerçekleşmiş ve bunun sonucunda net faiz dışı giderlerde artış gerçekleşmiştir. Buna rağmen, bu gelişmeye paralel olarak finansal piyasaların tekrar normale dönmesiyle, 2006 yılında finansal piyasalardaki dalgalanmalar sonucunda artan yabancı para kayıpları 2007 yılında kara dönmüş ve sektörün karlılığı bu durumdan olumlu yönde etkilemiştir (BDDK, 2007) Grafik 4'te 2000 – 2012 döneminde Türkiye Bankacılık Sektörü Net Dönem Karı / Ortalama Toplam Aktifler oranları, Grafik 5'te 2000 – 2012 döneminde Türkiye Bankacılık Sektörü Net Dönem Karı / Özkaynak oranları gösterilmektedir.

Grafik 4. 2000 – 2012 Döneminde Türkiye Bankacılık Sektörü Net Dönem Karı/ Ortalama T.Aktifler (%)

Grafik 4 incelendiğinde sektörün 2002 ve 2005 yıllarında zarar ettiği görülmektedir. Diğer yıllarda ise Net Dönem Karı / Ortalama Toplam Aktifler oranı yüzde 2'nin üzerinde seyretmiştir.

Grafik 5. 2000-2012 Döneminde Bankacılık Sektörü Net Dönem Karı/Özkaynaklar

Grafik 5.'te görüldüğü üzere Net Dönem Karı/Özkaynaklar oranı 2002-2005 yılları arasında düşüş göstermiştir. Bu düşüşün yaşanmasında bankaların sermaye yeterliliklerinde güçlendirme çalışmalarının etkili olduğu anlaşılmaktadır. 2008 yılının son çeyreğindeki küresel finansal krizin yankısı Türk bankacılık sektörünün net karını 2007 yılına oranla yüzde 10,8 düşürerek 12,7 Milyar TL kalmasına sebep olmuştur. 2008 yılı sonuna gelindiğinde, net faiz geliri ile net harç ve komisyon gelirlerindeki artışa bağlı olarak işletme gelirlerinde yüzde 11,5 mertebesinde bir artış gerçekleşmiş olmasına rağmen, faiz dışı giderlerdeki yüzde 27,4 seviyesindeki artış bankacılık sektörünün karlılığını düşürmüştür. 2008 küresel finansal krizinin ve ekonomideki durgunluğun negatif bir yansıması olarak 2008 yılının son çeyreğinde, takipteki alacaklar için özel karşılık yüzde 84,1 seviyesine yükselmiş ve bunun sonucunda işletme giderleri ve faiz dışı giderler artmıştır.

DİBS üzerindeki faiz oranları 2008 Eylül ayı itibari ile önemli oranda artış göstermesine rağmen, Kasım 2008 sonrasında TCMB'nin politika faiz oranlarını düşürmesine paralel olarak düşmüştür. Bu nedenden dolayı, oranlardaki artışın bir sonucu olan yeniden sınıflandırmanın sağladığı fayda faiz oranlarının düşürüldüğü bu dönem itibari ile son bulmuştur (TCMB, 2009).

2009, 2010 ve 2011 tüm dünyada küresel ekonomik krizin yarattığı etkinin giderilmesi ve sistemik risklerin tespiti ve önlenmesine yönelik ulusal ve uluslararası düzeylerdeki işbirliği çabalarının ivme kazandığı yıllar olmuştur. Bunun olumlu bir sonucu olarak, Türk bankacılık sektörü güçlü seyreden sermaye ve karlılık yapısı, yönetilebilir düzeylerdeki risk profili ve istikrarlı büyümesi ile bir iyi uygulama örneği olmayı başarmıştır. 2009 yılının özellikle son çeyreğinde bankacılık sektörü çok olumlu gelişme göstermiş ve iyi bir performans sergilemiştir. Bankacılık sektöründeki kârlılık

Türk bankacılık sektörünün karlılık açısından değerlendirilmesi

performansına bağlı olarak, yasal özkaynaktaki artışla birlikte sermaye yeterliliği daha da güçlenmiştir.

2012 yılına gelindiğinde sektörün genel olarak sağlıklı yapısını koruduğu görülmektedir. Aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı yatay seyretmiştir. 2012 yılı Temmuz ayında Basel II uygulamasına başlanmıştır. Bankacılık sektörü güçlü kârlılık performansı göstermiştir (TCMB, 2012). 2013 yılı veriler incelendiğinde sektörün karlılık yapısını koruduğu gözlenmektedir. Aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı bir önceki yıl olduğu gibi yatay seyretmeye devam etmiştir (TCMB, 2013).

Sonuç

Bankalar da diğer ticari kuruluşlar gibi kar elde etme amacını taşıyan ticari işletmelerdir. Ancak, bankacılık sektörü kendisini diğer sektörlerden ayırt eden, ekonomiye önemli katkılar sağlayan nitelik ve niceliklere sahiptir. Bankacılık sektöründe meydana gelebilecek her türlü istikrarsızlık, beraberinde finansal istikrarsızlığı ve ekonomik krizi getirme ihtimali taşıdığından, bankacılık sektörü ekonomi için büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’de bankacılık sektörünün tarihsel olarak karlılık bakımından gelişimi ve yaşanan krizlerin banka karlılığını nasıl etkilediğinden bahsedilmiştir. Türk bankacılık sektörü Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin ertesinde uygulamaya konulan yeniden yapılanma programı çerçevesinde önemli değişime uğramıştır. Programın başarılı olması sayesinde, kriz sonrası dönemde bankacılık sektörünün karlılığının ve verimliliğinin daha önemli olacağı düşünülmüştür. 2008 yılında dünyayı sarsan küresel finansal krize rağmen Türkiye’deki bankalar yüksek oranlarda karlılık beyan etmeye devam etmiş ve böylece yerli ve yabancı yatırımcıların dikkatini çekmiştir.

Kaynaklar

Athanasoglou P., Brissimis S. N. ve Delis M.D.,(2006). Bank-specific, industry specific and macroeconomic determinants of bank profitability, *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, No. 18, s.121–136

Aysan, A.F. ve Ceyhan, Ş.P.,(2007). Market Disciplining Role of Crisis: The Restructuring of the Turkish Banking Sector, *Bogazici University Working Paper*, s.3-5.

Betil, İ.,(2003). Hafiften Bankacılık. İstanbul: Ana Yayıncılık, s.55

Boyacıoğlu, M. A.,(2003). 1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler, Krizlerin Sektör Üzerindeki Etkileri Ve İyileştirici Öneriler, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 9, s. 523-538.

Çakar, V.,(2003). Yabancı Sermayeli Banka Girişleri ve Ulusal Bankacılık Sektörleri Üzerindeki Etkileri, *Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara: TCMB, s.44-68

Demir, F.,(2004). A Failure Story: Politics and Financial Liberalization in Turkey, Revisiting the Revolving Door Hypothesis, *World Development*, Vol.32, No.5, s. 854

Denizer, C.,(1997). The effects of financial liberalization and new bank entry on market structure and competition in Turkey, World Bank Development Research Group, Working paper 1839, s.14

Er, S.,(2009). Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması, *İTO Sektörel Yayınları*, Sayı.34, s.138-141.

Karacan, A. İ.,(1995), Bankacılık ve Ekonomik İstikrar, *Sunum*, İktisadi Araştırmalar Vakfı Bankaların Ekonomik İstikrardaki Önemi ve Görevi Semineri, İstanbul.

Parasız, İ., (2007). Modern Bankacılık Teori ve Uygulama, 2.Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, s.23.

Sakallıoğlu, Ü. C. ve Yeldan, E.,(2000). Politics, society and financial liberalization: Turkey in the 1990s, *Development and Change*, Sayı. 31, s. 500 - 503.

Türk bankacılık sektörünün karlılık açısından değerlendirilmesi

Yüksel, A., (2000). Ticari Bankalarda Kredi Fiyatlandırma Politikası, *Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), (2003). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-(VI), s.31.

BDDK, (2007). Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler, s.14.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), (2002). Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri, s. 20-33

TCMB, Finansal İstikrar Raporu (2012), Sayı.15, s.4-7.

TCMB, Finansal İstikrar Raporu (2013), Sayı.17, s.44-45.

TCMB, Finansal İstikrar Raporu (2009), Sayı.8, s.4.

TCMB, Finansal İstikrar Raporu (2008), Sayı.6, s.38.

TCMB, Finansal İstikrar Raporu (2006), Sayı.3, s.23.

TCMB, Finansal İstikrar Raporu, (2005). Bankacılık Sektörü ve diğer Finansal Kuruluşlar, s.50.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (2001), Savurganlık Ekonomisi Araştırması, , s.4

Türkiye Bankalar Birliği (2006), Türkiye Bankalar Birliği 2005-2006 Dönemi Çalışmalarına İlişkin Faaliyet Raporu, s. 38.

Sermaye Piyasası Kanunu, Kanun Numarası:2499, Kabul Tarihi: 28.7.1981, Yayımlandığı R.Gazete Tarih: 30.7.1981, Sayı: 17416 S.K.

ABMYO Dergisi'nde Yayınlanacak Makaleler İçin Yazım Kuralları

Dergide yayımlanan makaleler yazı işlerinin izni olmaksızın başka hiç bir yerde yayımlanamaz veya bildiri olarak sunulamaz. Kısmen veya tamamen yayımlanan makaleler kaynak gösterilmeden hiçbir yerde kullanılamaz. Dergiye gönderilen makalelerin içerikleri özgün, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Makaledeki yazarlar isim sırası konusunda fikir birliğine sahip olmalıdır.

1. Makale Türleri

Makaleler İki grupta değerlendirilecektir:

Dergiye gönderilen makaleler aşağıdaki özellikleri taşıyan çalışmalar olmalıdır:

- Özgün araştırmalarla ilgili çalışmalar,
- Uygulama örneklerini bilimsel bir yaklaşımla anlatan çalışmalar,
- Belirli bir konuda, önemli gelişmeleri değerlendirip eksiklikleri ortaya koyan derleme çalışmaları,
- Tez çalışmasından elde edilen sonuçların bilimsel tutarlılığı olan bir bölümünden ya da tümünden yararlanılarak hazırlanmış, doktora öğrencisinin ve tez danışmanının ortak yazar olarak yer aldığı bilimsel makaleler.

ABMYO Dergisi'nde yayımlanan makaleler yayın tarihinden itibaren derginin bir sonraki sayısına kadar tartışmaya açık olacaktır. Makaleler için yapılan eleştiriler dergide yayınlanacaktır.

Makaleler en fazla 12 sayfa olmalıdır. Makaleler en az Word 6.0/95 formatında diskette veya CD'de teslim edilmeli ya da ABMYO Dergisi elektronik posta adresine gönderilmelidir. Orijinal olarak hazırlanmış makaleler % 20 oranında küçültülerek basılacaktır, bu nedenle şekil ve tablolar bu durum göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır. **ABMYO** Dergisi siyah beyaz basıldığından gönderilen makaledeki resim, fotoğraf, şekil ya da grafikler renkli olmamalıdır.

2. Sayfa Düzeni

Sayfa boyutu A4 kağıt boyutunda olmalı, sayfa yapısında sağdan ve soldan 2 cm; üstten 2.5 cm; alttan da 3 cm boşluk bırakılmış olmalıdır. Metin, sağ ve sola dayalı (justify), tek aralık olarak yazılmalı, paragraflar arasında bir satır boşluk bırakılmalıdır. Başlık, şekil adı, tablo adı gibi formatı belirtilmiş yazılar dışında kalan metin Times New Roman yazı karakterinde 12 punto ile yazılmalıdır.